

Socijalna preduzeća u Srbiji pred izazovima procesa Evropskih integracija

Dragan Ilić, Katedra za marketing, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Cvečarska 2, 21 000 Novi Sad, Srbija, +381 63 539 965, +381 21 469 513, dragan.ilic@fimek.edu.rs.

Aleksandra Drakulić, Katedra za marketing, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Cvečarska 2, 21 000 Novi Sad, Srbija,

Tatjana Vučurević, Katedra za marketing, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Cvečarska 2, 21 000 Novi Sad, Srbija,

Sažetak

Povećanjem socijalnih potreba i neophodnosti da se osmisle dodatne mogućnosti prevladavanja problema ranjivih grupa, pre svega nezaposlenih i siromašnih, moderna evolucija države blagostanja na Zapadu, ali i tekuća reforma socijalne politike u postkomunističkim zemljama, usmerava se na nove oblike ekonomskih inicijativa koje se mogu svrstati u treći sektor, a ulaze u široku definiciju socijalnih preduzeća. Organizacije obuhvaćene zajedničkom koncepcijom razlikuju se po nazivu, pravnoj osnovi po kojoj se osnivaju, unutrašnjoj organizaciji, statusu članova (zaposleni i volonteri), ciljnim grupama i drugim osobinama a njihova zajednička osobina je da podrazumevaju programe radne i socijalne integracije.

Istraživanje aktera koji odgovaraju socijalnim preduzećima u Srbiji preduzeto je s ciljem da se doprinese bližem razumevanju i promociji ovih novih formi organizovanja u svetlu evropskih integracija kojima Srbija teži.

Centralni deo istraživanje je usmeren na „analizu slučaja” tipičnih organizacija koje odgovaraju definiciji socijalnih preduzeća. U okviru istraživanja vodili smo se primerima „dobre prakse” jer oni uspevaju da ostvaruju svoju ulogu pomoći i podrške društveno ranjivim grupama i mogu da posluže za promociju socijalne ekonomije. Istraživanje je sprovedeno u vidu pregleda glavnih osobina ovih organizacija, ciljnih grupa na koje se odnose programi, njihovog načina osnivanja, finansiranja i drugih osobenosti koje pomažu razumevanju ovih tipova organizovanja.

Ključne reči: *socijalna preduzeća, znanje, konkurentnost, evropske integracije.*

1. Uvod

U savremenom smislu prva socijalna preduzeća pojavljuju se u Italiji krajem 80-tih godina, ali su se slične organizacije brzo širile u razvijenim zemljama Evrope tokom devedesetih godina. Studiju smo usmerili na nastanak, tipologiju i rasprostranjenost novih oblika socijalnih preduzeća, a pojedine osobine i generalizacije se u najvećoj meri zasnivaju na rezultatima komparativnih proučavanja socijalnih preduzeća u okviru EMES (Evropske istraživačke mreže). Nastojali smo da osvetlimo glavne dimenzije ovih aktera koje su navode kod onih autora koji su se najviše bavili njihovim proučavanjem, kao što su Carlo Borzaga (Borcaga, 2004), Roger Spear (Spir, 2004), Giulia Galera (Galera, 2004), Marta Nyssens (Nisan, 2006) i drugi istraživači u okviru pomenutog komparativnog projekta koji podržava Evropska unija. Iako se radi o definicijama koje odražavaju istorijske i kulturne razlike ovih zemalja kao i razlike u pravnim sistemima koji su se razvijali u pojedinim zemljama, prema svim autorima koje navodimo socijalna preduzeća se nalaze u spektru „tre-

ćeg sektora” i „neprofitnih organizacija”, jer imaju zajedničke karakteristike ovih organizacija: dobrovoljnost udruživanja, formalnu organizacionu strukturu i autonomni sistem donošenja odluka.

2. Socijalna preduzeća u Srbiji

Pravni okvir socijalnih preduzeća predstavljen je na primeru Srbije koji pokazuje da kriza države blagostanja i narasle socijalne potrebe dovode do neophodnosti da se pronađu novi putevi i alternativna rešenja u socijalnoj politici prema ugroženim grupama. Razvoj socijalnih kooperativa posmatra se sa stanovišta pravnih reformi koje su omogućile nagli porast ovih organizacija. Ukazuje se i na delotvornost socijalnih kooperativa u odnosu na ciljne grupe koje su primaoci socijalnih usluga (stari i bolesni, korisnici psihijatrijskih usluga, zavisnici od droga, dugotrajno nezaposleni, emigranti i druge ugrožene i ranjive grupe).

Interesovanje za alternativne oblike proizvodnje i organizovanja usluga u Srbiji potiče od opšteg porasta broja i značaja organizacija trećeg sektora kao i realnih potreba da se prevazilaze problemi nezaposlenih. To je nekonvencionalan način da se dopuni mreža državnih i privatnih programa socijalne politike i tako jača socijalna kohezija i integracija posebno ugroženih grupa. U posebnom poglavlju razmatra se razvoj potencijalnih socijalnih preduzeća u Srbiji, a dimenzije i funkcije koje odgovaraju socijalnim preduzećima nalaze se u sledećim tipovima organizacija:

- - nevladinim, neprofitnim organizacijama, organizacijama koje su osnovane po Zakonu o udruženjima građana, a bave se nekim oblicima proizvodnje i pružanja usluga;
- - verskim organizacijama ukoliko te organizacije izvode programe koji odgovaraju definiciji socijalnih preduzeća, a to su najčešće programi socijalnih usluga starima i ugroženima;
- - kooperativama, odnosno zadrugama kao organizacionim oblicima koji su registrovani na osnovu Zakona o zadrugama, a odgovaraju savremenoj definiciji socijalnih preduzeća.

Pravni okvir delovanja ovih organizacija razmatra se detaljno, a analiza se fokusira na ključne subjekte socijalne ekonomije u Srbiji: nevladine, neprofitne organizacije, zadužbine, fondacije i fondove, verske organizacije i zadruge. Posle sagledavanja potencijala za razvoj socijalnih preduzeća u Srbiji pažnju smo usmerili na sledeće zadatke koji bi podstakli realizaciju ove ideje:

- - organizovanje centra koji bi podsticao i koordinirao organizacije koje odgovaraju socijalnim preduzećima, održavao odnose sa državnim institucijama i međunarodnim organizacijama u ovoj oblasti i služio kao katalizator za novi kooperativni pokret;
- - promociju odgovarajućeg pravnog okvira koji bi regulisao socijalna preduzeća u skladu sa postojećim evropskim primerima kao i pravnim rešenjima zemalja u regionu Istočne i Centralne Evrope;
- - organizovanje raznih mogućnosti za sticanje obrazovanja i veština u cilju razumevanja uloge i značaja socijalnih preduzeća (u okviru univerzitetskog obrazovanja, posebno organizovanih seminara i drugih oblika učenja);
- - publikovanje biltena i drugih značajnih informacija korisnih za razumevanje i promociju novih iskustava u svetu.

Zaključujemo da promocija socijalnih preduzeća u Srbiji treba da prevazilazi postojeće pravne i organizacione probleme kako bi se afirmisao novi potencijal za smanjivanje nezaposlenosti i socijalne izolacije. Prevazilaženje predrasuda prema zadrugarstvu kao kompromitovanoj praksi trebalo bi da ustupi mesto novom razumevanju mogućnosti socijalne ekonomije koja, u okviru alternativnih formi, otkriva potencijal za organizovanje socijalnih usluga, terapiju ili rehabilitaciju putem pomoći i samopomoći na lokalnom nivou.

3. Tipovi i karakteristike aktera koji odgovaraju socijalnim preduzećima

Početakom devedesetih godina u Srbiji dolazi do osnivanja novih i renesanse starih oblika organizovanja koji bi se mogli svrstati u aktere civilnog društva i organizacije trećeg sektora. Neposredni pokretači novih oblika građanskog okupljanja bili su aktuelni društveni događaji devedesetih: izbeglička kriza, ugrožavanje političkih i socijalnih prava, degradacija kvaliteta života u lokalnim zajednicama i socijalni problemi koji su pogađali svakodnevni život građana. Na društvenoj sceni početkom devedesetih pojavljuju se, pored manjeg broja zatečenih alternativnih udruženja i organizacija, veći broj novih udruženja i grupa, uglavnom: mirovnih, feminističkih, humanitarnih, grupa za zaštitu ljudskih prava i drugih građanskih inicijativa. Najveći broj alternativnih organizacija nastaje kao izraz građanskog nezadovoljstva i potrebe da se pokaže neslaganje i distanca od aktuelnih događaja ili da se samoorganizovanjem rešavaju problemi i interesi pojedinih društvenih grupa. U kasnijem razvoju ovog sektora programi se usmeravaju na ugrožene društvene grupe, a tranzicioni procesi i rastuća nezaposlenost upućuju potencijale nevladinih, neprofitnih organizacija na socijalne programe, implementaciju dugoročnih reformskih projekata, pružanje usluga i saradnju sa državom.

Teško je govoriti o brojnosti, tipovima i misiji organizacija u okviru nevladinog, neprofitnog sektora u Srbiji s obzirom na nepouzdanu statističku evidenciju. Pored toga, od velikog broja registrovanih organizacija, samo jedan manji deo ovog sektora postaje aktivan društveni činilac koji je u mogućnosti da kontinuirano izvodi programe, dok se mnoge od registrovanih organizacija gase i nestaju, te je teško utvrditi stvarne podatke o njihovoj brojnosti i vrstama. Prema istraživanjima nevladinog, neprofitnog sektora (Kolin, 2005) može se zapaziti da su aktivnosti koji pripadaju nekom obliku socijalne zaštite, odnosno organizaciji socijalnih usluga najzastupljeniji programi sektora. Deo njih su udruženja invalida koja su se formirala kao organizacije za samopomoć i okupljaju hendikepirane građane. Ove organizacije razvijaju alternativne i dopunske programe u odnosu na institucionalizovanu mrežu državnih oblika zaštite, jer nude socijalne usluge, podstiču aktivizam rizičnih grupa, programe osposobljavanja ugroženih za samostalno sticanje sredstava i akcije koje doprinose integraciji i smanjivanju socijalne izolacije.

Razvoj i izgradnja zajednice takođe je značajna aktivnost za jednu komponentu trećeg sektora u Srbiji. Asocijacije građana koje predstavljaju ove organizacije uglavnom se usmeravaju na razvojne i infrastrukturne probleme svojih lokalnih zajednica, ali i na posebne probleme nekih društvenih grupa u zajednici pa se bave konkretnim programima socijalizacije, integracije izbeglica, psihološke pomoći i rešavanja socijalnih, kulturnih i komunalnih problema lokalne zajednice. Ovde su svrstane i različite demokratske inicijative koje se ostvaruju u okviru mreža različitih organizacija, pa promovišu multikulturalnost, toleranciju, mirno rešavanje sukoba i izgradnje zajednice u etnički mešovitim regionima.

U odsustvu pouzdane statistike o socijalnim akterima koji bi mogli odgovarati socijalnim preduzećima u Srbiji, bliže određenje brojnosti i tipova socijalnih institucija koje podrazumevaju novi način radne integracije ili organizovanja usluga, polazi od organizacija trećeg sektora, odnosno od udruženja građana, verskih organizacija i mreže kooperativa, odnosno zadruga. Radi se o organizacionim oblicima koji implementiraju ekonomske i socijalne programe, a nastaju na osnovama Zakona o udruženjima građana (1989), Zakona o zadrugama (1996) i Zakona o verskim zajednicama. Prema preliminarnim istraživanjima koja su realizovana u okviru komparativnog projekta

ta Univerziteta u Trentu (Kolin, 2004) tri su najznačajnije grupe organizacija trećeg sektora u Srbiji koje odgovaraju socijalnim preduzećima: grupe za samopomoć nastale u okviru udruženja građana, verske organizacije i kooperative, odnosno nove zadruge nastale na osnovama Zakona o zadrugama.

4. Aktuelni zakonski okvir socijalnih preduzeća u Srbiji na primeru zadruga

Novi Ustav Republike Srbije od 2006. godine (čl. 86) garantuje jednaku pravnu zaštitu svih oblika svojine: privatne, zadružne i javne svojine. S obzirom da novi Zakon o zadrugama još uvek nije donet, u daljem tekstu prezentovane su ključne zakonske odredbe o osnivanju, organizaciji, upravljanju i radu zadruga prema trenutno važećim propisima. Zadruga je, prema zakonskoj definiciji, oblik organizovanja fizičkih lica, zadrugara, u kojoj oni, poslovanjem na zadružnim principima: dobrovoljnosti i solidarnosti, demokratičnosti, ekonomskog učešća, jednakog prava upravljanja, samostalnosti, ekonomskih, socijalnih i kulturnih interesa (čl. 1).

Zadruga se može osnovati radi obavljanja različitih delatnosti, tako da je moguće osnivanje zemljoradničkih, stambenih, potrošačkih, zanatskih, zdravstvenih, omladinskih, studentskih i drugih vrsta zadruga za obavljanje proizvodnje, prometa robe i vršenje usluga. Zakon dopušta i mogućnost osnivanja štedno-kreditnih zadruga (čl. 2).

Zakonom je predviđen minimalni broj fizičkih lica koja mogu osnovati pojedine vrste zadruga. Tako, potrošačku zadrugu može osnovati najmanje 10 fizičkih lica, dok je za osnivanje stambene zadruge potrebno udruživanje najmanje 30 fizičkih lica (čl. 9).

Zadruga se osniva sklapanjem ugovora o osnivanju, čiji su elementi zakonom precizno utvrđeni (čl. 11). Osnivači su dužni da na osnivačkoj skupštini usvoje zadružna pravila kojima detaljno regulišu pravni status zadrugara, međusobna prava i obaveze

5. Predlozi za promociju socijalnih preduzeća

Organizacije koje odgovaraju socijalnim preduzećima u Srbiji tek od nedavno počinju da privlače pažnju kao potencijal koji može da ublaži posledice tranzicije i pruže mogućnosti zapošljavanja. Najveći broj programa koji imaju ekonomske i socijalne ciljeve, jer organizuju neki oblik proizvodnje ili se bave socijalnim uslugama, nalazimo u okviru udruženja građana, religijskih grupa i kooperativa, a sadržaj programa uglavnom se odnosi na pomoć i socijalnu integraciju ranjivih grupa. U poslednjih nekoliko godina zadruge su identifikovane kao katalizator socijalnih reformi i u okviru programa sindikalnih organizacija kao i Nacionalne službe za zapošljavanje, a posebno kada se traže rešenja za smanjivanje siromaštva, marginalizacije i nezaposlenosti. Koncept radničke kooperative, npr. prihvaćen je kao nova komponenta u sprovođenju projekta „Otpremninom do posla” Nacionalne službe za zapošljavanje, koji se realizuje pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija i Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja. Zadruge su prepoznate i kao model ekonomskog osnaživanja žena, koji posebno promoviše i afirmiše Asocijacija za žensku inicijativu, u okviru projekta „Žensko zadrugarstvo - izazov i šansa” o čemu je bilo reči.

U skladu sa dokazanom ulogom socijalnih preduzeća da pospešuju procese socijalne integracije kao i težnji Srbije da u skladu sa procesom pristupanja Evropskoj uniji izradi prioritete u rešavanju siromaštva i nezaposlenosti kao ključnih pitanja socijalne isključenosti, predlažu se sledeće aktivnosti:

- - integrisanje politike razvoja socijalnih preduzeća u planove za realizaciju svih strateških dokumenata: Strategije za smanjivanje siromaštva, Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji, Nacionalne strategije zapošljavanja, Strategije za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, Strategije razvoja poljoprivrede, Strategije reforme sistema socijalne zaštite i drugo;
- - izgradnja povoljnog normativnog okvira za paralelni razvoj svih organizacionih formi socijalnog preduzetništva, uključujući zadruge/kooperative, udruženja građana, fondacije i druge organizacione forme, po ugledu na rešenja u državama Evropske unije i zemljama u regionu Istočne i Centralne Evrope;
- - usvajanje sveobuhvatnih i koordinisanih ekonomskih, fiskalnih i drugih mera za podsticanje razvoja socijalne ekonomije i permanentno praćenje i evaluacija njihovih efekata;
- - organizovanje centra koji bi podsticao i koordinirao organizacije iz oblasti socijalne ekonomije, održavao odnose sa državnim institucijama i međunarodnim organizacijama u ovoj oblasti i služio kao katalizator za novi kooperativni pokret;

Ukratko, reafirmacija socijalne ekonomije treba da prevaziđe postojeće pravne i organizacione probleme kako bi se u Srbiji afirmisao novi potencijal za smanjivanje nezaposlenosti i socijalne izolacije. Prevazilaženje predrasuda prema zadrugarstvu kao prevaziđenoj i kompromitovanoj praksi trebalo bi da ustupi mesto novom razumevanju ovih organizacionih formi kada se u njima vidi novi potencijal za organizovanje socijalnih usluga, terapiju, rehabilitaciju na osnovama pomoći i samopomoći na lokalnom nivou.

6. Istraživački deo projekta

Odnosi se na pregled odabranih organizacionih oblika koji odgovaraju savremenoj definiciji socijalnih preduzeća u Srbiji sa ciljem da se doprinese boljem razumevanju i promociji ovih formi društvenog organizovanja. Podsticajni zakon o alternativnim oblicima ekonomije ne postoji, pa se organizacione forme koje bi odgovarale definiciji socijalnih preduzeća u Srbiji osnivaju u skladu sa Zakonom o udruženjima građana, Zakonom o verskim organizacijama kao i Zakonom o zadrugama u slučajevima kada novi akteri imaju u svojim programima neke oblike proizvodnje ili usluga. Oblici organizovanja koji bi odgovarali modernom pojmu socijalnih preduzeća u Srbiji uglavnom se razvijaju u okviru inicijativa nevladinih, neprofitnih organizacija, a organizacioni oblici koji odgovaraju socijalnoj ekonomiji najviše se ispoljavaju u oblasti socijalnih usluga, ekoloških pokreta i preduzetničkih inicijativa ženskog pokreta.

U situaciji kada izostaje zainteresovanost zvanične politike, adekvatna promocija alternativne ekonomije, njenih postignuća i široke primene u zemljama Evropske unije i regiona, prve aktivnosti ovih organizacija, njihov domet i problemi uglavnom ostaju nezapaženi i bez odgovarajućih analiza i ocena. Stoga istraživanje novih oblika proizvodnje i pružanja usluga koje se odvija u organizacionim oblicima koji odgovaraju socijalnim preduzećima prethodi promociji ovih aktera i preporukama koje treba doneti u cilju podsticanja njihovog razvoja.

Rezultati istraživanja biće značajni za rekonstrukciju socijalne politike, a posebno kada je u pitanju kreiranje programa socijalnih usluga kao i programa zapošljavanja ranjivih grupa nezaposlenih (žene, invalidi, stariji radnici i sl). Istraživanje treba da bude značajno i za nevladine, odnosno neprofitne organizacije i kooperative jer ukazuje na domet novih programa u kojima ovi organizacioni oblici pružaju podršku ugroženim grupama i podstiču inovacije u socijalnoj politici.

Primer 1.	
Organizacija: Udruženje paraplegičara	
Glavni ciljevi, aktivnosti i ostvareni projekti	Organizacija radi na poboljšanju života ljudi sa invaliditetom, kroz povećanje pristupačnosti životnog okruženja, organizovanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Takođe rade na nabavci ortopedskih pomagala, i lekova. Prate se zakonski propisi, i pruža pomoć za ostvarivanju pomoći prava invalidima. Trude se da afirmišu Udruženje putem sredstava informisanja. Održavaju stalne kontakte sa organima lokalne vlasti. Organizuju razne kulturne i sportske manifestacije, i saraduju sa drugim organizacijama. Realizovani projekti se odnose na zapošljavanje invalida, organizovanje škola za rad na računaru, psiho-socijalnu podršku telesnim invalidima.
Grupe kojima su okrenuti programi	Osobe sa invaliditetom svih kategorija.
Koji su glavni problemi u svakodnevnom radu	Glavne teškoće se odnose na nedostupnost životnog okruženja, kao i nemogućnost zapošljavanje osoba sa invaliditetom.
Teškoće sa kojima se suočavaju programi	Političke promene na lokalnom nivou, kao i objektivne okolnosti pri organizovanju aktivnosti (npr. loše vreme).
Saradnja sa volonterima i medijima	Dobrovoljan rad je imperativ. Odnos sa medijima je izvanredan, odlična saradnja sa lokalnim medijima, pruža im se ogroman medijski prostor.
Kako država može da pomogne rad organizacija sličnih Vašoj?	Uključivanjem što većeg broja osoba sa invaliditetom kao svojih konsultanata, donošenje pozitivnih zakonskih propisa i njihova primena.
Dodatni predlozi / komentari	Neophodno je uključivanje što većeg broja osoba sa invaliditetom i kreiranje novih politika. Za osobe sa invaliditetom bi ulazak u politiku bio od velikog značaja.

Primer 2.	Lokalno udruženje građana
Organizacija	

<p>Glavni ciljevi, aktivnosti i ostvareni projekti</p>	<p>Glavni ciljevi organizacije se odnosi na korišćenje informacionih tehnologija: podići dostupnost moderne tehnologije, opsluživanje organizacija civilnog društva, doprinos širenju mogućnosti zaposlenja, jačanje veza date sredine i regiona, obrazovanje i usavršavanje i kulturno uzdizanje kroz primenu savremene tehnologije, doprinos formi socijalnog staranja sredine na osnovama solidarnosti, doprinos jačanju mesne demokratije, podrška zaštiti ljudskih i manjinskih prava, informatičko edukovanje dece i odraslih. Kada postoje takvi projekti preduzeće nudi humanitarnu pomoć i usluge: zdravstvene brige (preventivno merenje krvnog pritiska i šećera u krvi), deljenje osnovnih životnih sredstava najugroženijima</p>
<p>Grupe kojima su okrenuti programi</p>	<p>Programi su usmereni ka populaciji lokalne zajednice. Zavisno od projekta, nekada su ciljna grupa najugroženiji ljudi, a sekundarne ciljne grupe su stanovništvo okolnih opština (organizacija otvorenog tipa).</p>
<p>Koji su glavni problemi u svakodnevnom radu</p>	<p>Materijalni problemi se odnose na nepostojanje ustaljenih donacija, pa zavise od volje donatora. Organizacijski problem se odnosi na nedostatak volontera, pa se teško „pokrivaju“ u kadrovskom i materijalnom smislu. Takođe, zajednički projekti su teškoća u smislu da je teško okupiti sve civilne organizacije na jednom zadatku. U takvoj vrsti projekta ponekad bude problema i u saradnji sa državnim organima. Obično nosilac projekta sav posao iznosi sam, zbog neorganizovanosti i nedostatka bolje saradnje. Ne postoji zadovoljavajuća saradnja sa lokalnom samoupravom (ponekad). Takođe, plaćanje poreza na promet predstavlja promet.</p>
<p>Teškoće sa kojima se suočavaju programi</p>	<p>Nedovoljno savremena tehnička opremljenost, što proizilazi iz nedostatka materijalnih sredstava. I gore navedeni zajednički projekti, gde je otežana saradnja različitih organizacija i državnih organa. Često dobijaju kritike da su im cene usluga slične tržišnim.</p>

Saradnja sa volonterima i medijima	Odlična. Sa medijima, izuzetno dobra, naročito sa lokalnim medijima. I sa regionalnim je dobra, ali postoji potreba za većim odzivom nacionalnih medija.
Kako država može da pomogne rad organizacija sličnih Vašoj?	Usvajanjem zakona o NVO, radi drugačijeg tretmana tih organizacija od profitnih. Takođe, republički organi za socijalnu politiku bi mogli pomoći u ostvarenju takvog cilja.
Dodatni predlozi / komentari	Država bi mogla da pokriva makar osnovne režijske troškove organizacije.
Primer 3.AUDIOLOŠKI CENTAR NOVI SAD	Savez gluvih i nagluvih
Organizacija	
Glavni ciljevi, aktivnosti i ostvareni projekti	Glavni ciljevi organizacije se odnosi na korišćenje informacionih tehnologija: podići dostupnost moderne tehnologije, opsluživanje organizacija civilnog društva, doprinos širenju mogućnosti zaposlenja, jačanje veza date sredine i regiona, obrazovanje i usavršavanje i kulturno uzdizanje kroz primenu savremene tehnologije, doprinos formi socijalnog staranja sredine na osnovama solidarnosti, doprinos jačanju mesne demokratije, podrška zaštiti ljudskih i manjinskih prava, informatičko edukovanje dece i odraslih. Kada postoje takvi projekti preduzeće nudi humanitarnu pomoć i usluge: zdravstvene brige (preventivno merenje krvnog pritiska I šećera u krvi), deljenje osnovnih životnih sredstava najugroženijima
Grupe kojima su okrenuti programi	Glavni cilj im je briga o licima sa oštećenim sluhom: evidencija lica, dijagnostika i upućivanje na specijalizovane ustanove, govorne i slušne vežbe, pripreme za školu, prevodilačka služba (ovlašćeni su od strane Ministarstva pravde), edukacija roditelja čija deca imaju oštećenje sluha, ORL pregled i audiometrija, nabavka i održavanje slušnih pomagala, organizovanje umetničkih, sportskih aktivnosti u cilju socijalizacije, humanitarna pomoć članovima, obilazak bolesnih i starijih članova, zapošljavanje članova (u zaštitnim radionicama DES koje je organizovao Savez), posredovanje u otvorenoj privredi, pomoć u registraciji samostalnih delatnosti, izdavanje brošura, knjiga..

Koji su glavni problemi u svakodnevnom radu	Glavni problemi se odnose na nedostatak finansijskih sredstava (često ne mogu da pokriju osnovne troškove volontera). Takođe, problem predstavlja šifra delatnosti, to jest zakonski okvir delovanja. Ne postoje značajniji problemi u unutrašnjoj organizaciji.
Teškoće sa kojima se suočavaju programi	Nedostatak materijalnih sredstava, što je limitirajući faktor naročito u humanitarnim aktivnostima i kada je u pitanju plaćanje volontera.
Saradnja sa volonterima i medijima	Volonterski rad je od vitalnog značaja kako za klijente tako i za društvo. Imaju i dobar odnos sa medijima.
Kako država može da pomogne rad organizacija sličnih Vašoj?	Najviše zakonskim regulativama: Zakon o zabrani diskriminacije invalida (u izvršnoj funkciji). Takođe, neophodno je definisati i invalidske organizacije, i putem finansijske pomoći i boljom saradnjom sa državnim institucijama.
Dodatni predlozi / komentari	Pored već navedenih finansijskih sredstava, medijskim putem kroz informisanje društva o određenoj problematici i organizacijama koje se njom bave može se umnogome pomoći i organizacijama, i korisnicima.

7. Zaključak

Definisanje preporuka u ovoj oblasti je jako nezahvalan zadatak, budući da je sam koncept socijalnog preduzetništva tek na početku razvoja, što smo ranije i napomenuli. Tim je teže definisati preporuke koje ne bi prejudicirale terminološko i metodološko lociranje socijalnih preduzeća bez šire rasprave stručne javnosti, a ipak pomogle u razvoju ovog sektora.

Generalno, tri su najvažnija opšta zaključka koja se mogu izvesti iz analize stanja socijalnog preduzetništva u Srbiji u ovom trenutku i to da u Srbiji postoji upadljiva i hitna potreba za bližim i boljim definisanjem okvira za razvoj socijalnog preduzetništva. Ova potreba proističe kako iz velikog broja osoba kojima je potrebna podrška tako i iz činjenice da određen broj socijalnih preduzeća već postoji i posluje na terenu. Takođe, u Srbiji postoji dobra osnova za razvoj socijalnog preduzetništva. Već se prepoznaju brojni preduzimljivi pokušaji da se aktivno doprinese socijalnom uključivanju i održivom razvoju. Ovi pokušaji poprimaju različite pravne forme i oslanjaju se na različite izvore finansiranja. Organizacije civilnog društva pokazuju svest o ulozi i mogućnostima različitih i novih aktera u uspostavljanju socijalne kohezije i zrelost i inventivnost u profilisanju svojih aktivnosti u tom pravcu. Iz evropskog okruženja dolazi do intenzivnijeg prenosa pozitivnih iskustava i konkretnih podsticaja kroz projektne aktivnosti. Konačno, moglo bi se reći da je tema socijalnog preduzetništva stavljena i na agendu nacionalnih institucija, čime je učinjen prvi korak u postavljanju ove teme u sistemski okvir.

Ne smemo zaboraviti da u Srbiji postoje brojne prepreke za afirmaciju i razvoj socijalnog preduzetništva. Institucije centralne vlasti još uvek nisu postavile povoljnu osnovu za osnivanje i finansiranje socijalnih preduzeća. Lokalne institucije još uvek ne razumeju dovoljno značaj ovog sektora i ne prepoznaju njegovu ulogu kroz svoje budžetske planove i aktivnosti. Organizacije civilnog društva nemaju dovoljno znanja i preduzetničkih sklonosti da bi adekvatno odgovorile veličini i težini problema. Građani koji su potencijalni dobitnici jačanja socijalnog preduzetništva, još uvek pokazuju dominantno pasivistički pristup svom socijalnom uključivanju i nerealna očekivanja od institucija u

Social enterprises in Serbia facing the challenges of European integration

Abstract

Increasing social needs and the necessity to develop additional opportunities to overcome the problems of vulnerable groups, especially the unemployed and the poor, the modern evolution of the welfare state in the West and the ongoing reform of social policy in post-communist countries, focuses us on new forms of economic initiatives that can be classified into third sector, and included in the broad definition of social enterprise. Organizations covered by the common conception differ in name, the legal basis on which to set up, internal organization, the status of members (employees and volunteers), target groups and other characteristics and their common feature is that the programs include labor and social integration.

The study of participants who suit social enterprises in Serbia has been undertaken with the aim of contributing to closer understanding and promotion of these new forms of organization in terms of European integration which Serbia aspires.

The central part of the research is focused on the "case study" typical for organizations that meet the definition of social enterprise. Within research, we followed the examples of "best practices" because they succeeded to fulfill their role to help and support vulnerable social groups and can serve to promote the social economy. The survey was conducted in the form of a summary of the main characteristics of these organizations, target groups of concerned programs, their way of establishing, financing and other features that help the understanding of these types of organization.

Keywords: social enterprises, knowledge, competitiveness and European integration.

Literatura

1. Borzaga, C. and Galera, G (2004) Social Economy in Transitional Economies, Realities and Perspectives, Discussion Paper, First Meeting of the Scientific Group in Social Economy and Social Innovation, OECD, Centre for Local Development, Trento, March 17
2. Borzaga, and C. Spear, R. (2004) (ed.) Trend and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transitional Countries, University of Trento
3. Kolin, M. (2004) The Evolution of Co-operative Principles and the Emerging Third Sector in Serbia" in the book Borzaga Carlo, Spear Roger, ed., Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries, Edizioni 31 Trento University, Italy
4. Kolin, M. (2005b) Neprofitne organizacije – novi socijalni partneri, Argument, Beograd
5. Nyssens, M.(ed) (2006) Social Enterprise at the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Societies, Université Catholique de Louvain, Belgium.